

Бриндак І.

«Любов не може йти в парі з ненавистю, бо ненависть чим більше звершена, тим більше з любови робить якийсь егоїзм. Можна своїх прав боронити і своїх прав доказати, але не шляхом ненависти до других людей... а маєте ще й ту хибу, що свої гадки і свій спосіб бачення речей надто часто хочете накинути иншим навіть часом засобами насильства і сліпого терору»

14 жовтня виповнюється 65 років від часу створення Української повстанської армії. До сьогоднішнього дня ця дата продовжує розділяти громадян України, і до нині українська влада не поставила у цій справі остаточної крапки. Але в даній публікації нас буде цікавити не це, а взаємини цього руху зі слугою Божим митрополитом Андреем Шептицьким.

В радянський час у антикатолицьких публікаціях було прийнято давати тезу про співпрацю Української Греко-Католицької Церкви, і особисто митрополита Андрея Шептицького, з, як тоді говорили українськими-буржуазними націоналістами. Дуже часто УГКЦ і ОУН навіть було прийнято ототожнювати. Загалом таке уявлення в більшості людей залишається і до сьогодні. І то серед тих, які негативно ставляться до ОУН і УПА, і тих, хто сприймає їх позитивно. Насправді історична правда є набагато складнішою. Щоб зрозуміти її спочатку звернемося до історії. Отже, коли добігла до кінця I-ша Світова війна, українці, як під пануванням Росії, так і під пануванням Австро-Угорщини, вирішили відновити свою державність. І почалися національно-визвольні змагання в роках 1917-1920, які закінчилися для українців невдало. Україна була розділена між чотирма державами: Радянським Союзом, Польщею, Румунією і Чехословаччиною. Однак, багато людей хотіли боротьбу продовжувати. І ті, які вибрали збройний шлях в 1920-му році, створили українську військову організацію, в 1925-му році було створено ЛУН – Легію Українських націоналістів, 1926 – СУНМ – Спілку української незалежної молоді, і нарешті в 1929 році у Відні ці організації об'єдналися в ОУН – Організацію українських націоналістів. В основному до 1939 року ця організація провадила антипольську діяльність, вдаючись до диверсій і терористичних замахів, діяла ясна річ нелегально. З 1939 року ОУН починає провадити боротьбу проти радянської влади, яка тоді прийшла в Західну Україну (окремі антирадянські акції ОУН провадила і раніше, але вони були несистематичні). В 1940-му році в ОУН відбувся розкол на ОУН-Мельника (мельниківці) і ОУН-Бандери (бандерівці). На початку радянсько-німецької війни обидві ОУН розраховували на німецьку підтримку і створили при німецькій армії свої відділи, з яких найбільш відомі стали батальйони «Нахтігаль» і «Ролянд». 30-го червня було створене Українське державне правління чолі з Ярославом Стецьком, яке проголосило відновлення української незалежності. Однак нацистська влада заарештувала Я. Стецька і його уряд та розпочала репресії спочатку проти бандерівців, а пізніше проти мельниківців і загалом проти українського населення. Тому обидві ОУН були змушені перейти на нелегальне становище. В 1942 році ОУН (б) почали створювати на Волині

збройні партизанські відділи, з яких згодом утворилась Українська повстанська армія. Варто зауважити, що УПА включила в себе не тільки бандерівців, але й людей різних партійних орієнтацій, тобто фактично стала понадпартійним формуванням. Вона провадила збройну боротьбу проти німецької окупаційної влади, радянськими партизанами і польською Армією Крайовою, після закінчення II-ї Світової війни ще майже 70 років воювала проти Радянського Союзу.

Стосовно релігії, то український націоналістичний рух не вважав себе рухом ані клерикальним, ані антиклерикальним, хоча якщо в своїх програмних документах згадував про релігію, то в позитивному контексті. Варто нагадати, що ряд керівників цього руху вийшли з родин священиків (Бандера, Лемкавський), або належали в дитинстві до церковних організацій (Стецько, Шухевич). Але з другої сторони в деяких програмних документах ОУН (зокрема у відомому Декалозі) містились речі, які дуже контрастували з християнським вченням, такі як: обожнювання нації, проповідь ненависті, переконання, що ціль виправдовує засоби і т. ін. Також в довоєнні роки вагомий вплив на націоналістів мала творчість Дмитра Донцова. Особисто він сам ні до ОУН, ні до УПА цілком не належав. По війні деякі з оунівців навіть критикували його, але в 20-30-ті роки серед націоналістично настроєної молоді він мав немалу популярність. У виданій 1926 року книжці «Націоналізм» він заявив, що націоналізм має бути аморальним. Зрозуміло, що Церква аж ніяк не могла толерувати ці речі.

Дотепер писалось про історичну ситуацію. Тепер конкретніше про ставлення митрополита. Після публікації 1926 року книги Д. Донцова «Націоналізм» в церковній пресі розпочалася полеміка навколо неї, як правило з критичною оцінкою. Митрополит Андрей особисто оцінки не дав, але якщо звернутись до його пастирських послань, написаних пізніше, то можна побачити критику «аморальності» в політиці і націоналізмі, що непрямо можна зрозуміти як критику донцовства.

В 1929-1930 роках УВО-ОУН провели в Галичині ряд диверсійних актів. Польська поліція і військо натомість під приводом боротьби з тероризмом влаштували так звану «пацифікацію» – громили українські установи, робили наїзди на села, де влаштовували масові побиття людей. Від цієї пацифікації постраждали в основному невинні люди, котрі не мали жодного відношення не тільки до саботажу, але й взагалі до ОУН. З цієї причини 30.10.1930 року митрополит Андрей та інші українські єпископи написали пастирське послання з засудженням пацифікації. Водночас в цьому листі був заклик до народу не слухати тих, хто закликав до саботажу та насильницьких дій. Власне це багато дослідників схильні вважати засудженням дій УВО-ОУН. Однак це поспішний висновок. Вся справа в тому, що в той час громадськість Галичини ще не знала, хто влаштовував диверсії. В пресі і на різних зібраннях ходили чутки, що за цим стоять комуністи, а також була думка, що це, можливо, влаштувала сама поліція, щоб мати привід до репресій. Всі ці підозри були висловлені і в пастирському посланні. В 1932 р. митрополит видав «Послання до української молоді». В ньому дуже схвально говорилось про патріотизм, національну свідомість, готовність на жертву, але водночас там містились такі слова: «Любов не може йти в парі з ненавистю, бо ненависть чим більше звершена, тим більше з любови робить якийсь егоїзм. Можна своїх прав боронити і своїх прав доказати, але не шляхом ненависті до других людей... а маєте ще й ту хибу, що свої гадки і свій спосіб бачення речей надто часто хочете накинути иншим навіть часом засобами насильства і сліпого терору». Хоч жодної ідеології чи організації не названо, було зрозуміло, що малось на увазі. Надзвичайно різкий лист проти націоналістів або, як їх ще назвав сам

митрополит, «українських терористів» був ним випущений 02.08.1934 р. після вбивства директора Львівської гімназії Івана Бабія. «Дрож жаху потрясла цілим народом» – це перші слова з послання. В листі виконавці і організатори цього акту прямо названі терористами, звинувачуються у злочині і підступі. Видаючи часами проти оунівців досить різкі послання, владик Андрей ніколи не відсторонювався від них цілковито. Зокрема він взяв до себе на роботу полковника Андрія Мельника, котрий після виходу з ув'язнення (1928 р.) ніде не міг знайти працю. При Шептицькому Мельник виконував обов'язки головного наглядача митрополичих лісів. Також з ініціативи митрополита в 1933 році став головою КАУМ (Орли) – Католицька акція української молоді (Орли).

Тепер перейдемо до періоду II-ї Світової війни. Загальновідомим є, що митрополит Андрей схвально зустрів 10-го червня акт про відновлення української державності, який проголосив указ Я. Стецька (фактично це був указ ОУН (б)). 7.07.1941 року митрополит вислав лист до полковника Андрія Мельника, де писав, зокрема, наступне: «Ціле українське громадянство домагається, як умову конечно потрібну, Вашого порозуміння з Бандерою та зліквідування так страшно шкідливого для української справи роздору» . Але нажаль його заклики ні до чого не привели. В подальшому у зв'язку з початком німецького терору і переходу ОУН на нелегальне становище, про свої взаємини з цим рухом митрополит старається не виказувати в письмовому вигляді. Тому багато чого з того часу залишається невиясненим.

Дуже малодослідженою темою залишається історія капеланства в УПА. Відомо, що капелани були, відомі імена деяких, але на підставі яких рішень туди направлялися, які мали інструкції, наразі це залишається темою для досліджень. Чи посилав цих капеланів митрополит Андрей? Він особисто сам письмових свідчень не залишив. Однак, існує лист-подяка митрополиту від офіцерів куреня Є. Коновальця від 13.03.1943 р., в котрому вони дякують за присланого священика . Серед тих, хто підписав цей лист є прізвище Романа Шухевича. Відомо також, що під час нападу військ НКВС в жовтні 1944 року на старшинську школу УПА «Олені» серед загиблих числився єромонах Рафаїл Хомин, котрий належав до монахів-студитів. Ігуменом студитів тоді був брат митрополита о. Климентій Шептицький. До речі, в Унівській студитській лаврі існував підпільний шпиталь, де лікували повстанців. Навряд чи о. Климентій міг здійснювати всі ці заходи не порадившись з своїм братом-митрополитом. Водночас, подаючи повстанцям допомогу, митрополит не припиняв критики, якщо вони переступали межі Божого закону. Зокрема відоме його послання «Не убий» від 11.11.1942 р. стосувалося не тільки терору нацистів. В ньому був розділ «Вбивство брата-громадянина», який явно натякав на «розбірки», які вели між собою бандерівці і мельниківці.

Багатьом позиція митрополита Андрея Шептицького стосовно українського націоналізму може видатись не логічною і суперечливою. З одного боку він засудив націоналістів, а з другого – підтримав. Насправді жодної суперечности тут немає. Митрополит має дуже об'єктивне бачення речей. І світ він бачив не лише в чорно-білих кольорах. Він прекрасно знав становище свого народу, котрий втратив державність і знаходився під владою чужинців. Тому й розумів тих людей, котрі зі зброєю в руках хотіли захистити свої національні права. Але з другого боку його християнські переконання не дозволяли закривати очі на різного роду крайнощі як в теорії, так і в практиці. Отже, немає тут суперечности. Це був просто всебічний захист християнських і національних вартостей. Цього, можливо, нам вартувало б навчитися сьогодні у славного мужа нашої Церкви.

Бриндак І. Митрополит А. Шептицький і рух ОУН-УПА // Слово № 3 (33), 2007, с. 7-9.